

УДК 378:373.3.011.3-051:[34:005.336.2]
DOI: 10.24144/2524-0609.2020.46.116-119

Попадич Олена Олександрівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
olena.popadych@uzhnu.edu.ua»
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1426-4114>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Актуальність проблеми. Новітнє суспільство передбачає, що цілі підготовки фахівця необхідно формувати як триєдине завдання, що охоплює: виховання адекватної фахової мотивації й цілеспрямованості; забезпечення якнайвищої правової компетентності; розвиток фахово значущих рис особистості фахівця. Особливості об'єктів фахової діяльності майбутніх учителів початкових класів вимагають переосмислити зміст і методику їхнього навчання, формуючи в них правову компетентність. Метою статті є теоретичне обґрунтування концептуальних засад формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів. У статті використано такі методи дослідження як аналіз літератури та інформаційних джерел з проблеми дослідження; узагальнення теоретичних положень компетентнісного та педагогічного досвіду учителів. Розроблено концептуальні засади формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів (формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів треба вважати педагогічною системою; під час формування правової компетентності потрібний тісний взаємозв'язок фахової та правової, гуманітарної й технологічної складових; теоретичне обґрунтування формування правової компетентності ґрунтується на засадах філософії освіти, особистісно спрямованого навчання, можливостей та потреб галузі й об'єктів їхньої фахової діяльності; реалізація знань з правових дисциплін для утвердження толерантних засад життя та міжособистісного й фахового взаємозв'язку; фахове спрямування змісту правових дисциплін; правове спрямування та застосування потенціалу низки дисциплін; неперервність правової освіти майбутнього учителя; підготовка педагогів закладів вищої освіти до формування правової компетентності студентів).

Ключові слова: учитель; початкові класи; формування; правова компетентність; концептуальні засади.

Вступ. Новітнє суспільство, розвиток якого безпосередньо залежить від соціально-економічних змін, глобалізаційних процесів як у духовній галузі, так і в галузях матеріального виробництва й надання послуг, вимагає належної фахової підготовки майбутніх працівників. Країна й суспільні інституції вимагають від вітчизняної системи вищої освіти підготувати самодостатню особистість компетентного професіонала, інтелігента, в якого духовність зінтегрована з розумовими здібностями. Вирішити це завдання можна, спрямувавши фахову підготовку у закладах вищої освіти на всебічний розвиток фахівця.

За ринкових господарських умов, зокрема за потреби неординарних шляхів подолання кризи, до підготовки фахівців висувають абсолютні інші вимоги. Конкуренція, зокрема на ринку праці, потребує «належної якості підготовки фахівців на всіх ступенях і профілях освітньої системи, а найважливіша ознака якості такої підготовки – це формування належного рівня правової компетентності майбутніх фахівців» [1, с. 79]. Відповідно до такого підходу, цілі підготовки фахівця необхідно формулювати як триєдине завдання, що охоплює: виховання адекватної фахової мотивації й цілеспрямованості; забезпечення якнайвищої правової компетентності; розвиток фахово значущих рис особистості фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значення педагогічних інновацій, пошуку ефективних технологій полягає і в розвитку самостійності та творчого потенціалу учнів. Усе це неабияк покращує формування й розвиток їхньої правової компетентності [2].

Формулу нинішньої освіти можливо визначити так: від людини вченої – до людини культури, від монологічної педагогіки – до діалогу й полілогу всіх учасників навчально-виховного процесу [3, с. 23].

Особливості об'єктів фахової діяльності та галузевої активності майбутніх учителів початкових класів

вимагають якнайшвидше переосмислити зміст і методику їхнього навчання, формуючи в них правову компетентність. Правова компетентність слугує для креативного застосування та реалізації хисту особистості майбутнього вчителя початкових класів, тож її формування повинно охоплювати суб'єктивні засади, коли студент із об'єкта навчання, виховання та фахової освіти переходить у найвищу цінність, тобто стає суб'єктом.

Зважаючи на перевагу прагматичних орієнтирів і брак належної базової культури особистості, в умовах кризового суспільства соціальні процеси не розвиваються. Позаяк співмірність соціальних перетворень із культурним потенціалом – соціокультурний закон поступу. Натомість «ціннісні орієнтації, соціокультурне спрямування залежать від того, які матеріальні та духовні цінності діти одержують від суспільства і, відповідно, що роблять для його розвитку» [4, с. 29].

Аналізуючи стан дослідженості проблеми формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах навчання у закладах вищої освіти, ми активно послуговувалися працями вітчизняних та зарубіжних учених, виконаних в останні роки.

Теоретичний аналіз компетентнісного підходу до навчання [5] та компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти [6] дозволив нам проаналізувати проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування правової культури молодших школярів [7] та дидактичні аспекти підготовки майбутнього вчителя початкової школи у європейській вищій освіті [8], а також розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів [9] та ін.

Утім проблема формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів досі недостатньо досліджена і в теоретичному, і в мето-

дичному аспектах. Найактуальнішим є вироблення певних концептуальних засад, що й зумовило вибір тематики цієї статті.

Метою статті є обґрунтування концептуальних засад формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів. Реалізація означеної мети передбачає вирішення наступних завдань: здійснення аналізу наукової літератури з проблеми дослідження; визначення та обґрунтування концептуальних засад. Нами використано такі **методи дослідження**: аналіз літератури та інформаційних джерел з проблеми дослідження; узагальнення теоретичних положень та педагогічного досвіду учителів.

Виклад основного матеріалу. Загальна мета, що передбачає кінцевий результат формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів, передбачає врахування і мети формування такої компетентності, і специфічної мети, зумовленої особливостями фахової підготовки майбутніх педагогів. Відповідно до загальної мети формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів, ми сформуваємо конкретні завдання для її досягнення.

Особистісний та фаховий розвиток студентів спрямований на оптимізацію правової компетентності майбутніх учителів початкових класів, для встановлення ступеня оволодіння ними правовими знаннями та вміннями, сформованості світогляду, мислення та переконань на базі взаємозв'язку мети фахової й правової підготовки.

На нашу думку, основні завдання формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів полягають у: координуванні мети правової освіти та фахової підготовки; логічній послідовності розвитку правових знань та навичок; обґрунтуванні правової складової у фаховій підготовці вчителів початкових класів; обґрунтуванні положень правового аспекту у підготовці вчителів початкових класів; забезпеченні неперервності правової підготовки студентів; розробці цільових моделей правового аспекту у підготовці вчителів початкових класів; розробці комплексного навчально-методичного забезпечення правової освіти; організаційному забезпеченні правової частки у фаховій підготовці вчителів початкових класів через відповідну підготовку викладацького складу закладів вищої освіти; забезпеченні мотивації навчання правових дисциплін; комп'ютерній підтримці правової освіти вчителів початкових класів

Реалізація цих завдань передбачає використання системного підходу, основними перевагами якого є те, що: аналізуються конкретні ситуації з погляду їхньої оптимізації; зростає внутрішня ефективність завдяки контролюванню низки змін у фаховій діяльності, вказуються шляхи оптимального вирішення наявних проблем тощо. Тому система є цілісною сукупністю складових, так тісно пов'язаних між собою, що відносно довколишніх умов та інших систем слугують єдиним цілим. Категорії «ціле» й «частка» відтворюють таке відношення між предметами, коли один предмет як ціле об'єднує інші предмети й формується з них як із часток. Категорії цілого й частки показують і системність об'єктів та процесів матеріального світу, і системність наукового знання та перебігу його розвитку. Поняття частки відтворює не окремі, самостійний предмет, а предмет у його відношенні до іншого предмету вищого порядку, який відносно частки є чимось складним і єдиним цілим.

Правова освіта – складова фахової освіти вчителя початкових класів, що входить до кожної освіт-

ньої підсистеми. Безумовно, сукупність правових знань корисна для вчителя початкових класів, позаяк її можна використати у майбутній практиці. Кожна складова знань окреслена загальною метою правової та фахової підготовки. Безмежні можливості категорії системи та заснованою на ній пізнавального підходу – об'єктивні передумови ефективності її використання не тільки в розвитку низки наук (фундаментальні, технічні, суспільні), а й у педагогіці. Поняття системи – це своєрідний згусток наукового знання [10, с. 21], яке фіксує дані щодо загальних особливостей різних предметів, явищ і процесів.

Обраний для вивчення об'єкт можливо подати як систему по-різному, залежно від обраних складових системи, внутрішніх та зовнішніх зв'язків, відношень, станів тощо. Описуючи систему структурно, наголошують не на методі зв'язків, а на своєрідному типі відношень між складовими структури. Поняття впорядкованості загалом охоплює не тільки звичне поняття порядку й логічні результати, а й загальніші математичні поняття, як-от: композиція складових, функціональна залежність тощо. Завдяки такій особливості системного підходу можливе ефективне застосування його в педагогіці, передусім у дидактиці. Структура системи є певним видом або законом композиції (впорядкованості) складових, який зберігається щодо якихось змін.

Формування правової компетентності вчителів початкових класів – засіб гуманізації фахової освіти майбутніх кадрів, завдяки застосуванню специфічних, притаманних гуманітарним дисциплінам способів і прийомів (зовнішня гуманізація). Окрім того, потрібна гуманізація всередині власне правової освіти (внутрішня гуманізація).

Українське важливе питання, хто насправді формує правову компетентність. Відтак логічне питання готовності педагога до формування такої компетентності. Перша обов'язкова умова тут – належна загальна правова компетентність викладача, його духовність, творчі можливості. Адже викладач – визначальний чинник формування та розвитку не лише фаховості, а й індивідуальних рис майбутнього фахівця. Хоч як парадоксально, та нині помітно зникає традиційна функція викладача як певного «транслятора знань». Адже студент із реальними можливостями доступу до інформаційних ресурсів Інтернету може одержувати необхідні дані, яких викладач на цей момент може й не мати. Утім без фахової допомоги викладача простий набір поодиноких відомостей у студента ніколи не трансформується в систему знань.

Тільки викладач, належно систематизуючи й інтерпретуючи одержану інформацію з відповідних методологічних і світоглядних позицій, допомагає студенту сформувати цілісне уявлення про те чи інше явище, про навчальну чи наукову дисципліну, прищеплюючи навички самостійного систематизування, інтерпретації й послугоування інформацією. Викладач, ерудиція й світогляд якого обмежені лише підручником, дуже обмежений і в можливості обирати технології викладання. До педагогічних досліджень завжди готовий викладач із творчим підходом до своєї роботи, постійним поповненням та оновленням змісту лекційного матеріалу. Такий педагог чудово усвідомлює мету й сутність функції своєї освітньої діяльності як формування не тільки фаховості професіонала, а насамперед його особистості.

Правову компетентність майбутнього фахівця формують і особливості власне фаху, й інші фактори. Серед таких варто виокремити об'єктивні й суб'єктивні, важливі й не дуже, індивідуальні й со-

ціальні. Об'єктивний вплив мають світові тенденції у сфері освіти, соціально-філософські проблеми культури, стан освітньої системи і якість освітніх послуг, культура освітньої установи, престижність фаху в державі. Суб'єктивними чинниками тут слугують: загальні культура й мотивація індивіда, сукупність схильностей до соціальної діяльності, сформована як когнітивні й мотиваційні структури упродовж перших років соціального взаємозв'язку [11, с. 18]. Суть правової компетентності визначає низка чинників: специфіка фахової діяльності; особливості вирішуваніх фахових завдань; наявність характеристик, параметрів, які показують готовність ефективного виконання низки складних фахових завдань (починаючи з вузькоспеціальних і завершуючи комплексними, інтеграційними, такими, що припускають співпрацю з фахівцями суміжних галузей; готовність виконувати чимало різних професійних ролей; зміст деонтологічної культури (культури фахової поведінки – взаємозв'язку, формальної й неформальної комунікації).

Отож, окреслимо концептуальні засади формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів:

- формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів доцільно розглядати як педагогічну систему;
- під час формування правової компетентності потрібний тісний взаємозв'язок фахової та правової, гуманітарної й технологічної складових;
- теоретичне обґрунтування формування правової компетентності ґрунтується на засадах філософії освіти, особистісно спрямованого навчання, можливостей та потреб галузі й об'єктів їхньої фахової діяльності;
- зміст і методи правових дисциплін реалізують для утвердження толерантних засад життя та міжособистісного й фахового взаємозв'язку;

- необхідним є фахове спрямування змісту правових дисциплін;
- доцільним є правове спрямування та застосування потенціалу низки дисциплін;
- неперервність правової освіти майбутнього учителя;
- підготовка педагогів закладів вищої освіти до формування правової компетентності студентів.

Висновки. Основна мета, що передбачає результат формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів, полягає у формуванні такої компетентності загалом, і специфічної, зумовленої особливостями фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. Основні завдання формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів полягають у: координуванні мети правової освіти та фахової підготовки; логічній послідовності розвитку правових знань та навичок; обґрунтуванні правової складової у фаховій підготовці вчителів початкових класів; обґрунтуванні положень правового аспекту у підготовці вчителів початкових класів тощо. Провідні концептуальні засади формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів передбачають формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів як педагогічну систему; взаємозв'язок фахової та правової, гуманітарної й технологічної складових; реалізацію правових дисциплін для утвердження толерантних засад життя; фахове спрямування змісту правових дисциплін; правове спрямування та застосування потенціалу низки дисциплін; неперервність правової освіти майбутнього учителя; підготовка педагогів закладів вищої освіти до формування правової компетентності студентів. Подальшими напрямками є дослідження особливостей формування правової компетентності майбутніх учителів початкових класів за умов неперервної освіти.

Список використаної літератури

1. Гуревичов М.М., Долгарев А.В., Пазиніч С.М., Пономарьов О.С. *Професійна культура менеджера в умовах інноваційного розвитку*: монографія / за заг. ред. О.С. Пономарьова. Харків: НТУ «ХПІ», 2010. 240 с.
2. Ярошовець В.І. Концептуальні засади і теоретичні принципи гуманітаризації освіти. *Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи*: зб. наук. праць / за заг. ред. В. Андрущенко. Київ: Знання, 2000. Випуск 3. С.105–107.
3. *Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід*: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2011. 389 с.
4. Болгаріна В. Культурологічний підхід як імператив управління школою. *Освіта і управління*. 2003. Т.6. №3. С.29–34.
5. Овсієнко Л. Компетентнісний підхід до навчання: теоретичний аналіз *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2017. Вип. 2. С.82–87.
6. Паламар С. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1–2. С.267–278.
7. Грицько В.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування економічно-правової культури молодших школярів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*. 2017. Випуск 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_6_5 (дата звернення: 01.10.2020 р.).
8. Товканець О. Дидактичні аспекти підготовки майбутнього вчителя початкової школи у європейській вищій освіті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2019. Випуск 2 (45). С.200–205.
9. Бабаскіна А.В. Розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів. *Розвиток ключових компетентностей особистості педагога в умовах реформування освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, (28 травня 2019 р.) / Біла Церква-Дніпро: БІНПО ДВНЗ УМО, МВПУПТ, 2019. С.13–16.
10. Урсул А.Д., Семенюк Е.П., Мельник В.П. *Технические науки и интегративные процессы: Философские аспекты*: монографія. Кишинев: Штиинца, 1987. 256 с.
11. Внукова О. М. *Розвиток політичної культури майбутніх педагогів професійно-технічних навчальних закладів*: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2004. 20 с.

References

1. Hurevychov, M.M., Dolhariev, A.V., Pazynich, S.M., & Ponomaro, O.S. (2010). *Profesiina kultura menezhera v umovakh innovatsiinoho rozvytku* [Professional culture of a manager in the minds of innovative development]. NTU «KhPI». [in Ukrainian].
2. Yaroshovets, V.I. (2000). Kontseptualni zasady i teoretychni pryntsyipy humanitaryzatsii osvity [Conceptual ambushes and theoretical principles of humanitarization of education]. In Andruschenko, V. (Ed.). *Filosofia osvity XXI stolittia: problemy i perspektyny* (pp.105–107, Vol. 3). Znannia. [in Ukrainian].
3. Dubaseniuk, O.A. (2011). (ed). *Profesiina pedahohichna osvita: akme-synerhetychnyi pidkhid* [Professional pedagogical education: acme-synergetic education]. Vyd-vo ZHDU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
4. Bolharina, V. (2003). Kulturolohichni pidkhid yak imperatyv upravlinnia shkoloiu [Culturological approach as an imperative

- of school management]. *Osvita i upravlinnia*, 6, 3, 29–34. [in Ukrainian].
5. Ovsienko, L. (2017). Kompetentnisnyi pidkhid do navchannia: teoretichniy analiz [Competent education before the beginning: theoretical analysis]. *Pedagogical process: theory and practice*, 2, 82–87. [in Ukrainian].
 6. Palamar, S. (2018). Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohichniy oriyentyr modernizatsii suchasnoi osvity [Competent thinking yak methodological organization of modernization of modern education]. *Osvitolohichniy dyskurs*, 1–2, 267–278. [in Ukrainian].
 7. Ghrytsko, V.V. (2017). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do formuvannia ekonomichno-pravovoi kultury molodshykh shkoliariv. [Training of future teachers of primary classes to form the economic and legal culture of junior schoolchildren]. *Bulletin of the National Academy of State Border Service of Ukraine. Series: Pedagogy*, 6. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_6_5. [in Ukrainian].
 8. Tovkanets, O. (2019). Dydaktychni aspekty pidhotovky maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly u yevropeiskii vyshchii osviti [Didactic aspects of training future primary school teachers in European higher education. Scientific Bulletin of Uzhhorod University]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University Series: «Pedagogy. Social Work»*, 2 (45), 200–205. [in Ukrainian].
 9. Babaskina, A.V. (2019, May 28). Rozvytok psykholoho-pedahohichnoi kompetentnosti pedahohiv [Development of psychological and pedagogical competence of teachers]. *Proceedings of scientific and practical Internet-conference «Rozvytok kliuchovykh kompetentnosti osobystosti pedahoha v umovakh reformuvannia osvity»* (pp.13–16). BTICPE UEM, HVSPIIT. [in Ukrainian].
 10. Ursul, A.D., Semenyuk, E.P., & Mel'nik, V.P. (1987). *Tekhnicheskie nauki i integrativnye processy: Filosofskie aspekty* [Engineering Sciences and Integrative Processes: Philosophical Aspects]. Sptiintsia. [in Belarussian].
 11. Vnukova, O.M. (2004). *Rozvytok politychnoi kultury maibutnikh pedahohiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv* [Development of political culture of future pedagogues in the professional and technical educational institutions] (Extended abstract of candidate dissertation). Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of APS of Ukraine. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.10.2020 р.
Стаття прийнята до друку 15.10.2020 р.

Popadych Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher School
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

**CONCEPTUAL FUNDAMENTALS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' LEGAL
COMPETENCE FORMATION**

Abstract. Modern society requires teachers' training as a three-part task, which includes the education of professional motivation and determination; ensuring legal competence; development of teachers' professionally significant personal characteristics. The peculiarities of the objects of future primary school teachers' professional activity require rethinking of the content and methods of their teaching, forming their legal competence. The aim of the article is a theoretical substantiation of the conceptual fundamental of legal competence formation of future primary school teachers. In the article, we applied such research methods as analysis of literature and information sources on the research problem, the generalization of theoretical provisions, and teachers' pedagogical experience. The principal tasks of legal competence formation of future primary school teachers include the coordination of the purpose of legal education and professional training, logical sequence of legal knowledge and skills development, substantiation of the legal component in primary school teachers' professional training, substantiation of the provisions of the legal aspect in primary school teachers' training, ensuring the continuity of legal training of students, target models development of the legal aspect in primary school teachers' training, the development of complex educational and methodical support of legal education, organizational support of the legal aspect in primary school teachers' professional training using the appropriate training of the teaching staff of establishments of higher education, providing motivation for learning legal disciplines, and computer support of legal education of primary school teachers. The legal competence formation of future primary school teachers is to be considered as the pedagogical system created due to scientifically proved approaches, theoretical and practical achievements of Ukrainian and foreign pedagogy of higher school, the concept of continuing education, considering major tasks of the formation of Ukrainian integration. During legal competence formation, a close relationship between professional and legal, humanitarian, and technological components of the educational process is to be established. The theoretical substantiation of legal competence formation is based on the philosophy of education, personality-oriented learning, opportunities, and needs of the industry and objects of their professional activity.

Key words: teacher; primary classes; formation; legal competence; conceptual fundamentals.